

Tecken på handel mellan Blecinga eg och andra sidan Östersjön under vikingatid

Författare: Jan Åke Andrén

Handledare: Charlotte Wikander

ARK 320:6 Fördjupade studier med analytisk inriktning ht 2007

Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet

Abstract

This paper is focuses on trade between eastern Blekinge and the other side of the Baltic Sea during the Viking Age. There are scarce tracks of trade in the area but one place, Skällnäs, is different. Here a treasure has been found with coins from England and Germany and some of the place names are here probably connected with places on the other side of the Baltic. This discovery can be an indication of trade but the paper should be seen as a first investigation and could be the basis of a more extensive survey.

Förord

Blekinge är ett område som ofta försummas när det gäller forskning. Detta betyder inte att bygden är oviktig ur historisk synpunkt utan det är snarare ett uttryck för hur medel fördelas inom landet. Forskning inom ett område där man växt upp har både fördelar och nackdelar. Jag är medveten om att man lätt kan hänfalla till övertolkningar vilket jag har försökt att undvika. Det är också därför som jag presenterar alternativa tolkningar i min uppsats.

Innehållsförteckning

Sida

1   **Inledning**

1

1.1	Frågeställning	1
1.2	Avgränsningar	1
1.3	Teoretiska utgångspunkter	1
1.4	Forskningshistorik	1
1.5	Metodbeskrivning	2
1.6	Disposition	2
2	Bakgrund	2
2.1	Insegslingslederna	2
2.2	Ortsnamn	2
2.2.1	Ortsnamn och sjöfart	2
2.2.2	Ortsnamn med snarlik namnsättning som handelsplatser på andra sidan Östersjön	3
2.3	Materiella fynd	3
2.4	Handelsplatser på andra sidan Östersjön	4
2.5	Skriftliga källor om resor över Östersjön	5
3	Analys	5
3.1	Diskussioner	5
3.1.1	Ortsnamn och sjöfart	5
3.1.2	Ortsnamn med kopplingar på båda sidor om Östersjön	5
3.1.3	Materiella spår av handel	6
3.1.4	Sjöresor över Östersjön	8
3.2	Tolkning och utvärdering	8
4	Sammanfattning	10
	Referenser	11
	Bilagor	12
1	Inledning	
1.1	Frågeställning	

Under 1900-talet har det förts en diskussion och gjorts ett antal studier i syfte att hitta en förmodad handelsplats belägen i det östra Blekinge. Pålsparrar, böten/vårdkasar och borgar visar på en bygd som har haft en väl etablerad politisk-militär organisation, koncentrerad till de östra fjärdarna som leder till Hallarumsviken. Detta har bidragit till att undersökningar har gjorts innanför ön Hedabyholm i närheten av det stora gravfältet Store backen (i folkmun snarket) söderväst om Jämjö. De har dock inte gett de resultat som den militär-politiska organisationen signalerar. Jag anser det därför intressant att fokusera på spår efter handel istället för att leta efter en fysisk handelsplats. Med detta som utgångspunkt har jag valt frågeställningen: Tecken på handel mellan Blecinga eg och andra sidan Östersjön.

1.2 Avgränsningar

I denna undersökning sker en koncentration till det östra Blekinge dvs. området söder om Hallarumsviken, som ekonomiskt och kulturellt anses vara Blekinges kärnområde (Ohlsson 1939:32).

Tidsmässigt har avgränsning gjorts till vikingatiden (år 793-1066) och områdets geografiska utbredning framgår av bilaga 1. (Atterman 1967:37)

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Undersökningar av området har gjorts såväl i den materiella kulturen i form av skattfynd, som undersökningar av lämningar av den politisk-militära organisationen. I stället för enbart undersöka den fysiska materiella kulturen avser denna B-uppsats undersöka om det finns tecken på handel med andra sidan Östersjön. B-uppsatsen kommer därför att ha ett *handlingsteoretiskt* angreppssätt på frågan. Har handlingar förekommit som gett upphov till spår i materiella fynd eller ortsnamnsättning i geografin som kan tolkas som långväga handel?

1.4 Forskningshistorik

Inom forskningen utav östra Blekinge har fd länsantikvarien Ingemar Atterman bidragit med intressant material bl. a under titeln *Kring Hallarumsviken* (Atterman 1967)

För den som har ett antikvariskt intresse utgör Blekingeboken alltid en viktig källa. Blekingeboken utges av Blekinge museum och har utkommit årligen sedan 1923.

Centralorter under vikingatiden beskrivs av Helen Clarke och Björn Ambrosiani i boken *Städer under vikingatiden*.

Fredrik Svanberg skrev två intressanta uppsatser under sina studier i Lund samt genomförde en undersökning av marina spärranläggningar i östra Blekinge (Svanberg 1994a, 1994b, 1995).

Inom *ortsnamnsforskning* finns det två skrivna böcker om Blekinges ortsnamn. Dessa är *Blekingekusten mellan Mörrums- och Ronnebyån* av Bertil Ohlsson och *Ortsnamn i Blekinge* av Göran Hallberg. Den första boken är trots sin titel användbar även i östra Blekinge eftersom författaren relaterar till namn där samt trots titeln ingående tar upp namn från hela Blekinge. Boken har en lingvistisk analys av ortsnamnen. Den andra boken är skriven av personal med olika kopplingar till Ortsnamnsregistret i Uppsala. Detta är ett register som numera även till delar finns utlagt på Internet.

Kartmaterial finns arkiverade på bl. a Lantmäteriet, Antikvariatiska topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (Statens historiska museum), och Krigsarkivet.

1.5 Metodbeskrivning

Jag har använt mig av forskningslitteratur som beskriver materiella fynd, inseglsleder i skärgården, äldre nedteckningar om sjöfart och handelsplatser på Östersjöns sydkust. Genom studier av litteratur, sjökort, kartor bl. a på Lantmäteriet och genomgång av Ortsnamnsregistret har jag försökt hitta kopplingar till handel. Dessutom har etnologisk forskning bedrivits genom att intervjua tre personer ur skärgårdsbefolkningen. Syftet har varit att hitta ortsnamn och segelleder som inte finns i de skrivna källorna samt fyndplatsen för skatten på Sturkö. Därefter genomför jag en diskussion och gör tolkningar som grundar sig på det

kvalitativa underlaget. Här för jag även fram alternativa tolkningar och förslag till fortsatt forskning.

1.6 Disposition

Inledningsvis kommer jag i kapitel två att beskriva underlag från tidigare undersökningar och kartmaterial, som är relevant för min frågeställning. Syftet är att sätta in läsaren historiskt och geografiskt i området. Därefter för jag i kapitel tre en diskussion om framtaget material och försöker förena detta i en syntes för att undersöka om den i någon grad kan ge stöd för min frågeställning. I kapitel tre framgår också mina tolkningar där jag på slutet presenterar en alternativ tolkning som inte bygger på handel.

2 Bakgrund

2.1 Inseglingslederna

Inseglingslederna till Hallarumsviken är

1. Insegling till Måsafjärden mellan Sturkö och Malkvarn
2. Insegling till Gåsefjärden öster om Danaflöt mellan Malkvarn och Flaggskär
3. Insegling till Kållafjärden mellan Flaggskär och Inlängan
4. Insegling öster om Inlängan mot Torhamnslandet

Inseglingslederna 3 och 4 sammanstrålar vid Yttra sund dvs mellan Ytterön och Yttre Park, i äldre tider Trusöön (Berglund 1973:40).

Dessutom kan insegling ske genom inomskärslederna mellan Sturkö och Senoren samt mellan Senoren och Sturkö (Svanberg 1995:67).

Karta med inseglingslederna framgår av bilaga 2.

2.2 Ortsnamn

2.2.1 Ortsnamn och sjöfart

Det finns två stycken ortsnamn som ansluter till de vikingatida besättningsbegreppen. Gudeslyckan är ett inägoområde som är utbrutet från övriga inägor och beläget söder om Skällens böte. Inägan bär samma namn som runstenen på Sturkö som omtalar Gudes Skibari (Sturkö no akt 36).

Skipari kan betyda styrman, befälhavare eller skeppskamrat. Dessutom finns en udde på södra Sturkö som har namnet Styrnäsudd. Namnet tolkas som ursprung ur *styrir* som betyder anförare eller krigare (Palm 2004:511,513)

Ortsnamn som har en koppling till de olika fartygstyperna från vikingatiden är flertaliga och alla typer av skepp (kugg, snäcka, buss och knarr) finns representera, vilket framgår av bilaga 1 (Atterman 1967:39-40).

2.2.2 Ortsnamn med snarlik namnsättning som handelsplatser på andra sidan Östersjön

I den västra inseglingleden finns en udde på sydöstra Sturkö som heter Pinarsudd och sydost därom ligger Jerkö. Under äldre tider så kallas udden Penö och ön Görköö (Sturkman 1995 & Gedda 1693).

I inloppet till den mellersta inseglingleden (Gåsefjärden) kallas den första ön när man kommer söder ifrån Danaflöt (Stuart 1680).

I den östra inseglingleden mellan Torhamnslandet och Ytterön ligger en udde som kallas Yttre park. Under 1600-talet benämns denna ö som Trusöön (Stuart 1680 & Institutet for språk och folkminnen).

Längst in i Hallarumsviken ligger en ö som heter Hedabyholm (Berglund 1973:33).

2.3 Materiella fynd

En runstenen benämnd som Sturköstenen finns dokumenterad redan under Worms insamlande av fornlämningar 1643 och tas också upp under Klings beskrivning av Östra Häradet under 1700-talet. Inskriften lyder ”Skeppare Gudes reste sten” (Gynther 1846).

Runstenen var ursprungligen placerad på en plats som kallas Stekeslätten invid Grytö, som är Skällens nordligaste näs invid ett mycket smalt sund som kallas Stek. Stenen dateras till 1000-talet och klassificeras som Jellinge-stil vilket gör att området synes ha kopplingar till den danska kungamakten (Lihammer 2001:171)

Det enda stora skattfyndet som är gjort under vikingatiden är Sturköskatten. Tyvärr glömde man att dokumentera var man fann skatten. Ättlingar till den som hittade skatten anger fyndplatsen till Västra Skällöns södra sida. Skatten hittades under en sten när man höll på att bryta mark för en väg. Skattfyndet fanns alltså i mycket nära samband till passagen genom stek (Pettersson muntlig uppgift).

Skattfyndet finns ingående beskrivet av Hans Hildebrand. Innehållet av skatten bestod av cirka 300 silvermynt samt vikter och smycken. Det intressanta med Sturköskatten är den stora spridningen av myntens härkomst. Huvuddelen av skatten kom från England samt området motsvarande nuvarande Tyskland. Men även slaviska, arabiska, frisiska, bysantinska och italienska mynt finns i fyndet.

Mynten som kan kopplas till Tyskland kom ifrån följande platser

Bayern	8 mynt – 4 delar
Strausburg	4 mynt
Worms	9 mynt
Mainz	8 mynt
Köln	7 mynt – 1 bit
Sachsen	50 mynt 4 delar
Magdeburg	1 mynt
Böhmen	1 mynt
Övriga tyska mynt i dåligt skick	2 mynt – 64 bitar

Dessutom fanns 13 stycken vikter tillverkade av järn, bly och brons samt eldstål med flinta, silvertenar och silvertråd (Hildebrand 1890:73-83).

I skatten fanns också två stycken örhängen av Tempelhof-typ. Dessa är av slavisk härkomst och har sitt kärnområde främst i södra Polen (Lihammar 2001:171).

Skatten tros ha deponerats i början av 1000-talet (Hildebrand 1890:80f).

I samband med nyodling fann man i början av 1800-talet delar av en balansvåg i Hallarumsviken. Fynden var fragmentariska och fyndomständigheter saknades (Atterman 1967:43-45).

Ytteröfyndet består av 4 stycken armringar av guld. Ytterön är belägen i den östra delen av skärgården (Hårdh 1977:42-43).

På Skällenäs har man också funnit ett arabiskt guldmünt från 867 e.kr. Fyndet har tolkats som en del av ett depåfynd (Atterman 1967:60).

2.4 Handelsplatser på andra sidan Östersjön

På andra sidan Östersjön fanns under vikingatiden ett antal handelsplatser som är intressanta för denna uppsats. Helene Clarke och Björn Ambrosiani beskriver dessa platser i boken *Vikingastäder*.

Hedeby - handelsplats som låg i Schleswig. Handelsplatsen grundades under 700-talet.

Menzlin - handelsplats som ligger vid bifloden Peene som ansluter till Oders mynningsvik i dess västra utlopp. Även på Görke på andra sidan Peene finns tidigmedeltida boplatser för människor av hög rang kanske de som kontrollerade och grundade Menzlin.

Wollin – blomstrande handelsplats som redan under 700-talet var belägen på en ö i Oders östra utlopp. Jomsvikingarna kontrollerade denna plats intill 980-talet då svenskar och norrmän besegrade jomsvikingarna. Eftersom Harald Blåtand flydde hit betraktas platsen ha tillhört den danska intressesfären.

Elblåg – slavisk handelsplats öster om inloppet till floden Weichsel. Betraktas av många som den av Wulfstan beskrivna handelsplatsen Truso. Truso skulle ligga vid en sjö och man har funnit vikingatida kulturlager vid Druzno som svarar mot Wulfstans beskrivning. Platsen övergavs under 900-talet (Clarke & Ambrosiani 1991:57-60,100-104 och Ambrius 1995:17).

2.5 Skriftliga källor om resor över Östersjön (nedtecknade sägner).

I slutet av 900-talet styrdes Blekinge av en rodian (lokal överhet). Dennes son Skiold gjorde resor till Gardarike med skepp som bar svarta segel (Gynther 1847:9).

I Blekinge finns en nedtecknad sägen med titeln ”Wogn och Yxnas saga” som översatts från göthiskan. Häri beskrivs hur Wogn rustar skepp varje sommar för att fara på wikingsfärd bland annat åt Öster (Pihl 1815:16).

3 Analys

3.1 Diskussion

3.1.1 Ortsnamn och sjöfart

I Blekinges östra del finns samtliga vikingatida skeppsnamn representerade bland ortsnamnen. Deras placering är kopplad till de olika inseglingslederna. Denna namnsättningstyp är koncentrerad till Blekinges östra del (80 %). Detta tyder på en omfattande sjöfart inom området där handelsskeppsnamn förekommer i form av Knarrholmen mellan Senoren och Västra Skällenas samt grundet Kuggen/Koggen belägen mellan Malkvarn och Sturkö (Atterman 1967:36-41).

Det förekommer sjötermer i ortsnamn som Skeppare eller skeppskamrat och anförare vilket naturligtvis inte är något konstigt då så många skeppsortsnamn förekommer. När det gäller runstenens text kan man med ganska stor säkerhet knyta det till ett lokalt skepp. Namnet Gudes som finns på runstenen kan kopplas till en inägomark på Skällenas sydöstra sida. I enskifteskartan benämns den som Gudeslyckan. Den är belägen söder om Skällenas böte med strategisk utsikt över hela Måsafjärden mellan Sturkö och Malkvarn (Enskifteskarta Skällenas by 1814-1819 Sturkö no akt 36 och Stuart 1680).

3.1.2 Ortsnamn med kopplingar på båda sidor om Östersjön

I den Östra leden invid Torhamnslandet ligger en udde Trusöön. Detta skulle vara ett namn som påminner om handelsleden mellan Blekinge och den handelsplats som av Wulfstan kallas Truso. I den Östra leden finns även namn som anknyter till Est och Balt. På Torhamnslandet finns en by med namnet Truseryd som innehåller mansnamnet Trued. Detta gör att tolkningen av namnet Trusöön blir osäkert (Ohlsson 1939:27 och Berglund 1972:41).

I den mellersta inseglingsrännan ligger Danaflöt. Kopplingar till den danska sfären finns också invid Öppenskär i form av Jutaviken, Jutagölen och Jutaudden. Även Hedabyholm längst in i Hallarumsviken har av vissa forskare kopplats till den tidigare handeln (Ohlsson 1939:26-27).

Wulfstan beskriver Blekinge som svenskt område under 800-talet. Den hittade vågskålen talar för en koppling norrut. Även fornborgarnas namn i form av Borgen på Tromtö och Borgholm mitt emellan Torhamn och Sturkö talar för svensk tillhörighet.

Böte-namnen kan också kopplas till svearnas expansion eftersom den danska motsvarigheten till böten är båk med varianter som bagn, baken, bång (Stenholm 1986:80-83).

Kanske är det under Knut den Store ca 1020-talet som området kommer under dansk överhöghet (Stenholm 1986:31).

Andra forskare förlägger övergången till Danmark antingen till 990 eller 1050-talet då gränssättningen sattes mellan Sverige och Danmark (Atterman 1983:123)

I den Västra inseglingsleden innanför det som av Carl Magnus Stuart kallades Måsafjärden ligger en udde som i gamla tider hette Penö (Uttalas med långt e). Strax utanför denna ligger en ö som idag kallas Järkö men som tidigare hette Görkö (Sturkman 1995 och Gedda 1693).

Namnen kan troligen härledas av pen med betydelsen vacker och görk som betyder vattensjuk (Ohlsson 1939:46 och Institutet för språk och folkminnen).

Ingen som känner dessa platser skulle säga emot förklaringarna, en udde i sydläge med liljekonvaljer och smultron och en ö med en svacka omgiven av Östra och Västra maden.

Det intressanta är att när man seglar in till handelsplatsen Meitzel och Odermynningen har man samma typ av namn i inloppet Peenemünde och Görke.

Mitt emellan Penö Och Järkö ligger Horsaskär. På dess sydspets finns en stenring som har en diameter om cirka 8 meter. Det är fullt möjligt att här ha stått någon form av sjömärke för att leda in skeppen i Måsafjärden och på så sätt undvika de mångtaliga grunden som finns i inloppet.

Namnens kopplingar stärks av att även andra platser tycks ha lånat namn från varandra. Borgen på Tromtö har motsvarighet på Birka precis som Borgholm i Gåsefjärden har motsvarighet på Öland (Berglund 1972:41,48).

Befästningen i Wollin ligger på ett berg som heter Silberberg. Motsvarande namn finns på ett befäst berg invid Ronnebyån kallat Silverberget (Svanberg 1994:21 och Clarke & Ambrosiani 1991:101)

Att namnen används på olika platser kan naturligtvis vara slumpen men ju flera likheter som förekommer desto större är sannolikheten att namnen spritts genom människor som förflyttat sig mellan dessa platser.

3.1.3 Materiella spår av handel

De materiella fynden inom området är mycket begränsade. Detta kan bero på flera faktorer. En av anledningarna kan vara att undersökningar endast gjorts i begränsad omfattning. En annan kan vara att fynd gjorts av lokalbefolkningen och att staten inte fått möjlighet till hembud. Som gränsland har troligtvis befolkningens tilltro till överhögheten inte varit så stor. En tredje anledning kan vara att det helt enkelt finns begränsat med materiella fynd och att detta avspeglar sig i inlämnade antikvarier.

Av de fyra fynden är två av större intresse för min frågeställning än de övriga två. Fyndet i Hallarumsviken av en våg som lämnades in 1834 och som betraktas som ett vikingatida fynd skulle kunna tolkas som att handel bedrivits. Vågen som modell liknar ett fynd som är gjort i en grav i Valsgårde, Uppland. Detta tolkas som att Hallarumsviken under denna tid var kopplad till den svenska sfären. Huruvida detta fynd har med handel med andra sidan Östersjön att göra går således inte att härleda. Fyndomständigheterna är dessutom okända.(Atterman 1967:43-45)

Det andra intressanta skattfyndet är Sturköskatten. Dess innehåll i form av 13 stycken vikter samt 300 mynt såväl hela som i delar tyder på att innehållet i fyndet har med handel att göra. Den stora geografiska spridningen av myntens härkomst tyder på en omfattande handel med många motparter. Huvudsakligen sker handeln med den danska sfären i form av engelska och tyska mynt. Handel förekom troligen också, antingen direkt eller indirekt, med det slaviska området och områden österut .

Flera forskare anser att betalning med sönderdelade mynt tyder på små transaktioner på en lokal marknad medan större enheter och föremål tyder på internationell handel (Hårdh 1977:36).

Denna uppdelning, som grundar sig på att det skulle vara större partier i internationell handel anser jag vara alltför generaliserande. Handel kan ju faktiskt ske t ex med livsmedel som behövs för återresan. Varans värde måste ha spelat stor roll för betalningsvalören. I Skatten förekommer ju bådadera vilket skulle kunna tolkas som att handeln var av olika art.

För att utöva handel krävs en motprestation. Dessa skulle utöver livsmedel möjligen också kunna vara fisk från den senvikingatida och tidigmedeltida kustbebyggelsen på Flakskär (Atterman 1977:69-78).

Här kan finnas kopplingen att erhålla salt från andra sidan Östersjön, t ex från Kolobrzeg, som har saliner och dammar för utvinning av salt. Kolobrzeg ligger öster om Wollin (Clarke & Ambrosiani 1991:103).

Det unika med Flakskär är att klippornas urholkningar lagrar saltvatten som torkar ut så att salt kan insamlas. Denna upptäckt gjorde jag 2006 då jag samlade in en kaffemugg med grovsalt. Det krävs dock flera undersökningar de kommande somrarna för att verifiera upptäckten. Under det regniga 2007 syntes dock inga ansamlingar av salt.

De övriga två fyndens kopplingar till handel är svag. Armringarna av guld som hittats på Ytterön kan knappast vara en handelsmans besparingar. En handelsman skulle troligen inte ha bundit hela sin förmögenhet i fyra guldringar. Värdet av guld under vikingatiden är mellan 12 och 24 gånger silvervärdet. Däremot är det möjligen en offergåva eller en gåva från överhögheten till en framstående skald som återvänt hem. I de isländska sagorna nämns ofta hur skalder belönas av kungen för sina verk. Guldringar nämns ofta. Detta fynd har därför troligen inte med handel att göra (Hårdh 1977:42-43).

Det sista fyndet är ett enskilt arabiskt mynt från 800-talet. I dess nuvarande skepnad av lösfynd kan man ur handelssynpunkt bortse från fyndet. Hur det hamnat här förblir en gåta. Ett enstaka mynt kan vandra från hand till hand och någon direkthandel är det med största säkerhet inte frågan om eftersom det rör sig om ett mynt. De skriftliga källorna beskriver sägner om resor i Österled och det är kanske här svaret på gåtan finns. Ett fynd av en silverskatt i Ralsvik på Rügen, som ligger norr om Peenemünde, visar att arabiska mynt var i omlopp här under 800-talet (Clarke & Ambrosiani 1991:99-100).

3.1.4 Sjöresor över Östersjön

De äldsta båtar och skepp, som hittats i Östra Blekinge, är en mindre båt i en skeppsgrav från vendeltid och ett 13 meter långt skepp från 1200-talets mitt (Atterman 1983:123 och Einarsson 2006).

Blekingarna, som omtalas som pleichaner, var ett sjöfarande folk. Det var dock inte för sin handel som de blev omnämnda utan för härnadsfärder med röverier och hållande av trälar som de medfört hem (Gynther 1847:16).

Detta styrker befolkningens sjöfarande förmåga. De lokala nedtecknade sägner berättar om resor över Östersjön, dock främst i Österled. Det är kanske tänkbart att dessa seglatser väckte

större uppståndelse än sydliga resor och därför blev förevigade i sägner. Resor österut över Östersjön kan i svårighetsgrad jämföras med resor söderut.

Wulfstan berättar att det från Hedeby till Truso tog sju dagars segling med god fart. Hans skepp hade god vind och hade seglen hissade hela vägen (Sandred 1983:418ff).

En resa med 6-8 knop dvs. 10-15 km per timme innebär att med Östersjöns storlek skedde med största säkerhet seglatser i endagars etapper redan under denna tid.

Seglatser över Östersjön är vanskliga då det med 6-8 knop tar cirka 1 dygn med rätt förutsättningar. I den blekingska skärgården fanns ända intill första världskriget välutvecklade kontakter med Bornholm. Vid hemresan skulle man ha Gudhjem akterom mellan Ertholmarna (Göransson muntlig uppgift).

Det är därför möjligt att transporter till t ex Menzlin och Wollin under vikingatid gick över Bornholm. Detta skulle medföra att sjöfarare hade landkontakt under en stor del av resa vilket ökade säkerheten och minskade risken att navigera fel.

Kung Valdemar Sejr dokumenterade den första segelleden från Utlängan till Reval under 1200-talet (Jardbrink & Larsson & Eriksson 1997).

För den som kommer utifrån så finns det särskilt framträdande naturliga platser som Rügen, Bornholm, Christiansö, Sandhammaren, Stenshuvud, Hanö, Utlängan och Utklippan som med stor säkerhet varit viktiga hållpunkter långt före Kung Valdemars segelled.

3.2 Tolkning och utvärdering

Den som tolkar de olika delarna var för sig skulle betrakta området som fattigt på spår efter handel. Ingen funnen handelsplats, knappa spår av materiella fynd men det finns Ortsnamn med likartad namnsättning och kopplingar till såväl skeppstermer som skeppstyper föreligger i många fall.

Att det förekommer så många av denna typ av Ortsnamn skulle man till stora delar kunna förklara med att Blekingarna var ett sjövävarfolk vilka kapade skeppen som kom lastade söderifrån. Detta skulle ju också kunna förklara de materiella fynden liksom en del av Ortsnamnen med förleder av skeppstyper.

Den politiska maktorganisationens manifestation av borgar, larmsystem i form av böten/vårdkasar och farledsspärrar visar på en vilja att försvara området. (Svanberg 1994a:53-54)

Någon avsåg att det som fanns här var försvarbart. Försvarsorganisationen var vikingatida men var de olika delarna samtid och hade de samma överhöghet? Detta är en fråga som är oklar.

Det finns ett område som avviker markant i undersökningen. Detta är området mellan Skällnäs på Sturkö och Senoren. Invid det lilla sundet Stek finns en runsten rest av Gudes skeppskamrat eller skeppare. Från Stekeslätten kan man kontrollera sjöfarten från inomfjärdsleden. Drygt 400 meter söderut ligger Gudeslyckan ett stycke utbrutet

inägomark som idag är avskilt från övriga inägor och ligger avsides från gårdarna på Skällenäs. Härifrån har man från Skällenäs böte kontroll över sjötrafiken från söder när man ser ut mellan udden Penö (används alltså av äldre befolkningen) och Jerkö.

Sundet Stek tycks ha haft en viktig roll för området eftersom farleden går genom detta lilla sund samtidigt som det stora sundet mellan Östra och Västra Skällö kallad Klintagölen har haft en pålspärr som är daterad till år 977-1291 kalibrerad ålder (Svanberg 1995:36,83).

Stek är således en viktig knutpunkt för sjötrafiken. Kanske är det därför som skatten hittades strax norr om Stek. Kanske var det här den lokale rodianen/överhögheten samlade sina rikedomar. Det finns olika tänkbara scenarier för insamlande.

En möjlighet är lokal handel. En annan är sidohandel i samband med passage av skepp. En tredje möjlighet är att den som skötte kontrollen av in och utpasserande fick uttaga en form av tull på passerande handelsfartyg på väg till en större handelsplats längre in i Hallarumsviken.

En annan typ av tänkbart scenario är att handeln inte skett här utan på en annan plats dit man reste för att idka handel och på sådant sätt samlade ihop en förmögenhet.

Det sista scenariot är att de som bott här har samlat ihop en förmögenhet genom sjöröveri. Mot detta talar dock den stora variationen av myntens geografiska spridning. Det gör att detta alternativ kan ses som ganska långsökt.

Förutsättningarna för handel var god. Det fanns en överhöghet som kunde organisera handeln på Skällenäs. Platsen var vald med omsorg eftersom inomskärsleden och den sydvästra utomskärsleden passerar här. Namnsättningar i omgivningen kan sammankopplas med skeppstyperna knarr och kugg samt troligen med platser på andra sidan Östersjön. Den hittade skatten innehåller mynt som tyder på handel med dels den danska sfären (engelska mynt) och dels det tyska området antingen via Elbe eller Oder (dansk sfär genom jomsvikar i Wollin). Varor för utbyte kan ha varit livsmedel eller fisk från Flaskär intill Danaflöt. Förutsättningar för handel fanns och det mest sannolika är därför att Sturköskatten härrör från handel

Forskare har tidigare kopplat handeln mellan Mälardalen ↔Hallarumsviken↔Hedeby (Atterman 1967:64).

En annan koppling som gjorts är att handel skett mellan Östblekinge↔Hedeby (Ohlsen 1939:26)

Svagheten med dessa handelsrutten är att argumentationen inte helt förklarar den stora förekomsten av mynt från Tyskland. Jag tycker det därför är viktigt att föra fram ett alternativ som skulle kunna förklara förekomsten av såväl engelska som tyska mynt i Sturköskatten. Knutpunkten i hela frågeställningen är om de tyska mynten som huvudsakligen kommer från Elbes område har kommit till Skällenäs västerifrån via Danmark eller söderifrån genom handel via Peene och Oders utlopp i Östersjön.

Ett annat alternativ till tolkning är att skatten medfördes av danska jomsvikar som lämnade Wollin efter det att dessa besegrats av svenska och norska vikingar under 980-talet och slog sig ned i Blekinge. Detta skulle ju kunna förklara såväl ortnamnen som att runstenen är av Jellingetyp. Den nedtecknade sägnen om en lokal rodian vid 900-talets slut kanske var en flyende jomsviking med sitt följe.

4 Sammanfattning

Blekinges östra del har trots att den är sista utposten i sydost sällan varit föremål för forskning. Denna uppsats har haft som ansats att finna tecken på handel med andra sidan Östersjön. De delar som uppsatsen tar upp kan tolkas som tecken på handel och att det kan finnas kopplingar mellan platser på ömse sidor om Östersjön. Det är dock inte det enda alternativet till tolkning. Uppsatsen skulle mycket väl kunna ses som en förstudie och ligga till grund för en djupare analys t ex i en C-uppsats. En sådan studie skulle även kunna ha som ansats att undersöka huruvida de lämningar som finns är samtida eller om de tillhör olika tidsperioder styrda av olika överhögheter.

En intressant frågeställning är också i vilken omfattning förändringar i maktbalansen påverkade handeln eller om handeln mellan platser fortskred oavsett överhöghet.

Litteratur

- Atterman, I. 1967. "Kring Hallarumsviken. Utflykt i en östblekingsk vikingabygd". *Blekingeboken 1967*. Karlskrona.
- Berglund, B. 1973. "Från Gåsakläppen till Gullholm. En ortsnamnsinventering i östra skärgården". *Blekingeboken 1973*. Karlskrona.
- Clarke, H. & Ambrosiani, B. 1993. *Vikingastäder*. Höganäs.
- Gynther, S W. 1847. *Blekinges historia*. Stockholm.
- Hallberg, G. 1990. *Ortsnamn i Blekinge*. Stockholm.
- Hildebrand, H. 1890. "Sturköfyndet". Månadsbladet 1890. nr 220-222. Kongl. Vitterhets historie och antikvitets akademins månadsblad. Stockholm.
- Hårdh, B. 1977. "Fynd av guld och silver i Blekinge. Om ekonomi och handelskontakter under vikingatiden". *Blekingeboken 1977*. Karlskrona.
- Lihamar, A. 2001. "Makten och landsskapet. Sturkö i östra Blekinge som landsskapsarkeologiskt exempel", i Andrén, A. & Ersgård, L. & Wiengård, J (red.), *Från stad till land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*. Stockholm.

- Ohlsson, B. 1939. *Blekingekusten mellan Mörrum- och Ronnebyån. Namnhistorisk undersökning*. Gustav Adolfs akademien för folklivsforskning. Uppsala.
- Pamp, R. 2004. *Vikingarnas språk*. Stockholm.
- Sandred, K I. 1983 *Wulfstans resa. Gutar och vikingar*. Jansson I (red.), SHM-historia i fickformat. Stockholm.
- Svanberg, F. 1995 *Marina spärranläggningar i Östra Blekinge. Nya undersökningar 1995 och sammanställning av arkeologiskt arbete 1966-1974*. Blekinge läns museum. Rapport 1995. Karlskrona
- Stenholm, L. 1986. *Ränderna går aldrig ur. Bebyggelsehistorisk studie av Blekinges dansktid*. Lund studies in medieval archaeology. Lund

Otryckta källor

- Einarsson, L. 2006. "Rapport om besiktning och provtagning, datering av vrak beläget i Ryamadsviken, Sturkö, Karlskrona kommun, Blekinge". Kalmar
- Enskifteskarta för Skällenas by no akt 36 Sturkö socken. 1819 Lantmäteriet. Karlskrona.
- Gedda, P 1693. Sjöatlas 1687-88. Stockholm
- Gynther, S W. 1846. "Fornminnen" Handskrift Kungliga biblioteket. Stockholm.
- Gustavsson, E. 1984. "Bebyggelseutvecklingen i Östra härad, Blekinge under Järnåldern". Uppsats AK 003. Lund.
- Institutet för språk och folkminnen. www. Sofi.se (2008-01-03).
- Jardbrink, M & Larsson, N & Eriksson, J. 1997. Kung Valdemars segelled längs Blekinges, Smålands och Östergötlands kuster. Broschyr i samarbete mellan Blekinge, Kalmar och Östergötlands län.
- Pihl, E H. 1815. Wogn och Yxnas saga. Varvsmuseet. Karlskrona
- Stuart, C M. 1680. "Karta över Karlskrona skärgård". Faximilietryck och Krigsarkivet. Stockholm.
- Sturkman, K J. 1995. "Karta över Södra Sturkö med öar" . Privat ägo. Sturkö.
- Svanberg, F. 1994a. *Vikingatiden i Blekinge*. C-uppsats. Stencil. Lund.
- Svanberg, F. 1994b. *Marina spärranläggningar*. D-uppsats. Stencil. Lund.

Intervjuer

- Göransson Göran, Hasslö 2007-12-27 (ang segelrutt)
- Pettersson Christer Skällenas 2007-12-27 (ang fyndplats Sturköskatten, barnbarns barnbarn till upphittaren)
- Greta Andersson Mazzetti Ryd 2007-12-25 (ang Penö)

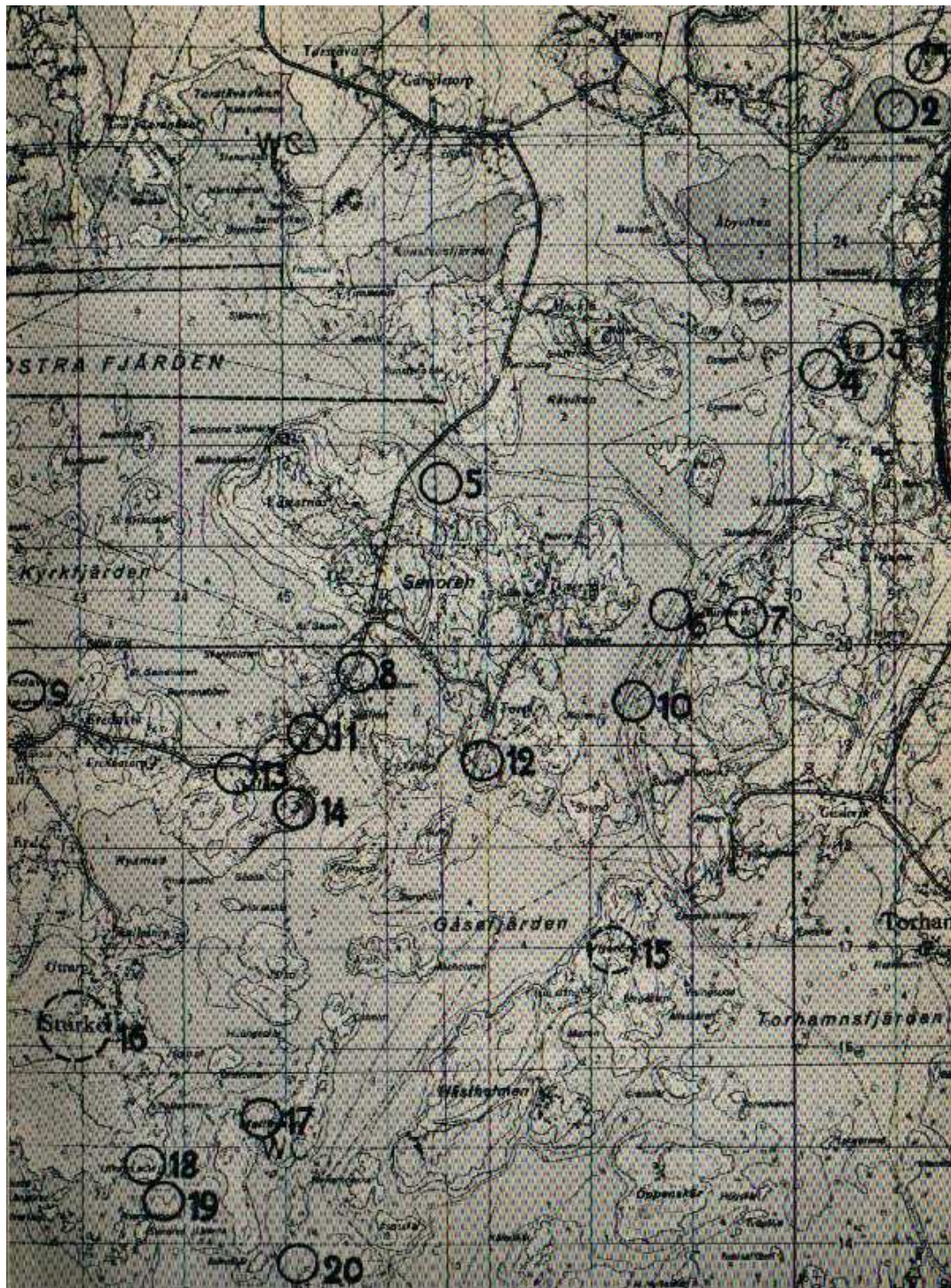

Fig 1. Karta över del av östra skärgården Blekinge. -1. Gravfältet på Store backen i Hallarum. -2. Hedabyholmen. -3. Fornborgen på Tromtö. -4. Fiskehinder i farleden (Spärr?). -5. Kuggaviken. -6 Farledsspärr (Bussevikspärren). -7. Byn Bussevik. -8. Knarrholmen. -9. Snickan eller Snäckan, sten i Bredavik. -10 Fiskehinder i farled (spärr). -11 Steksundet samt runsten och gravrösen i Skällenas. -12. Senora böte, vårdkasplats. -13. Skällenas. Fynd av arabiskt silvermynt. -14. Skällenas böte, vårdkasplats. -15. Ytterön. Fynd av guldarmringar. -16. Sturkö sn. Fynd av silverskatt. -17. Kvinnamoböte, vårdkasplats på ön Malkvarn. -18. Uttorps böte, vårdkasplats. -19. Kuggen, över- och undervattensstenar. -20. Snickan, skär. - Det exakta läget för fyndplatserna nr 13, 15 och 16 har inte kunnat angivas.
Källa: Atterman 1967:36-37.

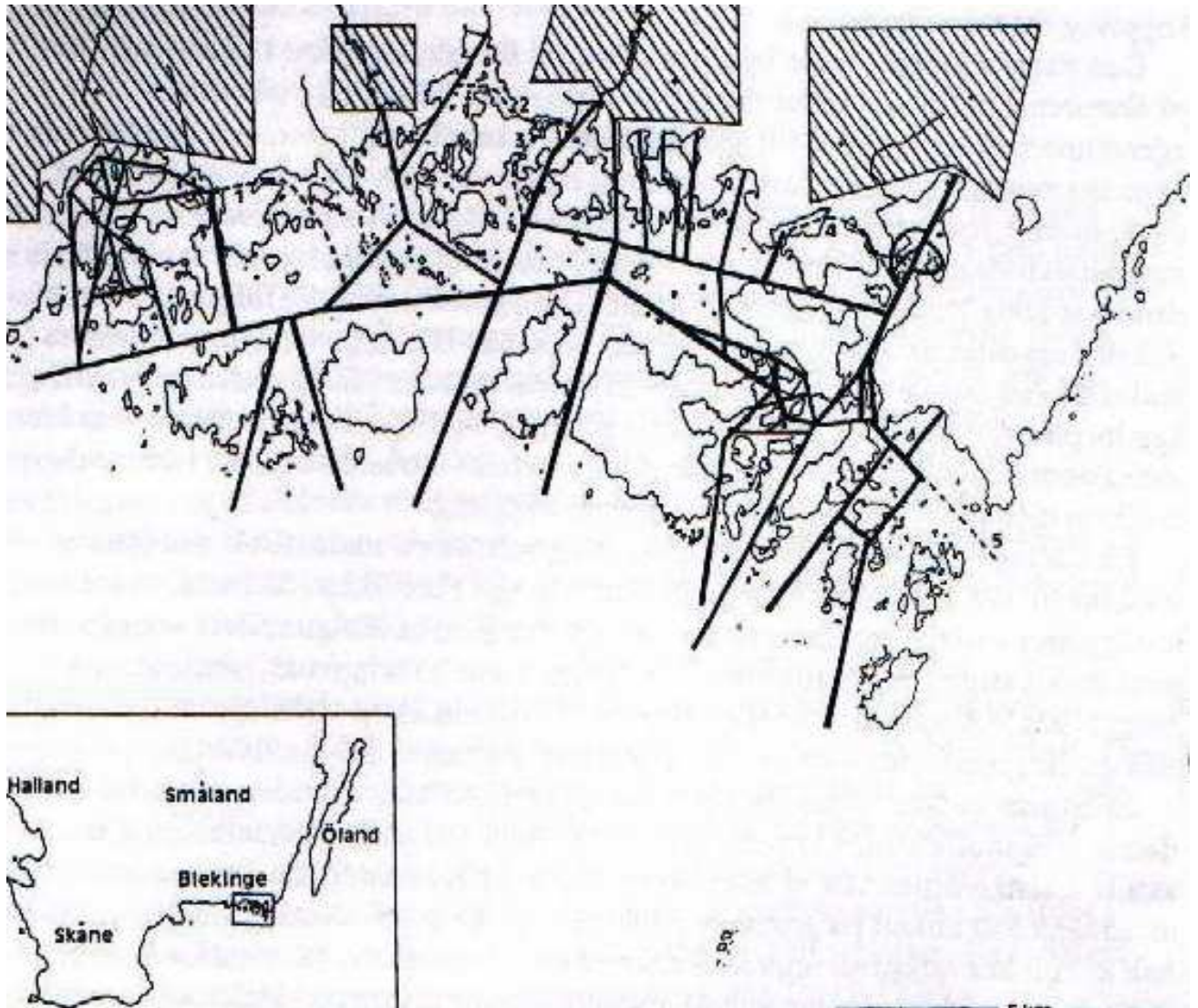

Fig.2. Östra Blekinges skärgård med den tidigmedeltidens kärnområden i bebyggelsen (schematiska, skafferade) och huvudfarlederna markerade.
Källa: Svanberg 1995:67